

тивно шукати нові і впроваджувати їх у практичну діяльність.

¹ Дело № 7. Переписка по использованию документальных материалов по кинофотоотделу (02.12.43 — 20.12.45).

² *Базанова М. М.* Кінофотодокументи свідчать. До 30-річчя героїчної оборони міста Києва // Архіви України. — К., 1971. — № 5. — С. 75; *Слончак Н.М.* Кінофотодокументи ЦДАКФФД УРСР про звільнення Лівобережної України // Архіви України. — К., 1973. — № 3. — С. 34; № 4. — С. 52; *Базанова М.М.* Битва за Дніпро і визволення України. За кінофотодокументами ЦДАКФФД УРСР // Архіви України. — К., 1973. — № 5. — С. 30; *Філіпова Т.П.* Відбудова народного господарства у визволених районах Радянської України в 1943–1944 рр. за кінофотодокументами ЦДАКФФД УРСР // Архіви України. — К., 1974. — № 3. — С. 26; *Скарбовійчук С.М.* Визволення Криму. За кінофотодокументами ЦДАКФФД УРСР // Архіви України. — К., 1974. — № 2. — С. 47; *Пількевич Л.Б.* Кінодокументи про боротьбу за визволення західних областей України // Архіви України. — К., 1974. — № 4. — С. 31; *Базанова М.М.* Документи ЦДАКФФД УРСР про виз-

волення України від німецько-фашистських загарбників // Архіви України. — К., 1974. — № 5. — С. 5; *Базанова М.М., Квітченко Л.П.* Партизанський рух на Україні в роки Великої Вітчизняної війни. За матеріалами Центрального державного архіву кінофотофонодокументів УРСР // Архіви України. — К., 1975. — № 1. — С. 28; *Шелест А.М.* Кінофотодокументи ЦДАКФФД УРСР про возз'єднання західноукраїнських земель з Українською РСР // Архіви України. — К., 1979. — № 5. С. 22; *Шелест А.М.* Кінофотодокументи ЦДАКФФД УРСР про розквіт Північної Буковини в сім'ї радянських народів // Архіви України. — К., 1980. — № 3. — С. 17; *Слончак Н.М.* Трудящі України — фронту (за кінофотодокументами ЦДАКФФД УРСР) // Архіви України. — К., 1980. — № 2. — С. 46; *Портнова Л.Ю.* Кінолітопис героїчного подвигу радянського народу у Великій Вітчизняній війні // Архіви України. — К., 1985. — № 2. — С. 34; *Лошицький О.А., Табачник Д.В.* Кінофотодокументи ЦДАКФФД УРСР про бойове братство народів СРСР у період визволення України від німецько-фашистських загарбників // Архіви України. — К., 1988. — № 5. — С. 34.

Тетяна Прись

НАУКОВО-МЕТОДИЧНА РОБОТА АРХІВНИХ УСТАНОВ УРСР У ПОВОЄННІ РОКИ: ПРОБЛЕМИ, ЗДОБУТКИ

Уже в перші дні після визволення території України від нацистських загарбників розпочалося відновлення діяльності архівних установ. Початок цьому поклала урядова постанова від 31 серпня 1944 року «Про заходи до створення документальної бази з історії України та історії Вітчизняної війни і впорядкування архівного господарства УРСР». Відновлення роботи архівів проводилося в складних умовах: більшість належних приміщень ним було зруйновано або пошкоджено, втрачено значну частину документів. «Відновлення діяльності доводилося починати з підшукування помешкання і закріплення його за архівними органами. Великі труднощі архівні органи терпіли... через відсутність достатньої кількості обладнання (стелажів, столів і т. ін.)»¹.

Наказ Народного комісара внутрішніх справ УРСР від 13 вересня 1944 року № 172 зобов'язав усіх начальників обласних управлінь зайнятися підбором приміщень для обласних, міських та районних архівів, провести ремонт і обладнання приміщень, завершити до 1 листопада 1944 року концентрацію документів окупаційних установ і повністю

укомплектувати штати архівів. «У 1945 році в республіці вже функціонували 3 центральні державні архіви, всі обласні державні архіви та ряд їх філіалів, а також архівні відділи УНКВС областей. Із 750 районів на Україні на 01.01.1945 було організовано 481 райархівів. Організовано 75 міських архівів, тобто у всіх пунктах по штатному розкладу»².

Архівісти провели велику роботу з розшуку документів. До державних архівів надійшла значна кількість джерел з історії Великої Вітчизняної війни, було повністю реевакуйовано всі архівні документи зі східних областей СРСР.

У 1946–1947 роках архівними установами було в основному створено задовільні умови для зберігання документів. Чимало було зроблено щодо їх архівно-технічного впорядкування, а також приведення в належний вигляд науководовідкового апарату. Але «відновлення діяльності архівів починалось не тільки підбором помешкання, кадрів і концентрації матеріалів, але приступили до систематизації їх і використання. Вже з перших днів встала необхідність зайнятися всіма видами роботи»³.

Значна увага приділялася залученню документів до наукового обігу, їх широкому використанню при відбудові зруйнованих об'єктів народного господарства. З цією метою в архівах було виявлено, зокрема, документи про землевпорядкування, родовища корисних копалин та ряд інших, які становили практичну цінність.

У результаті проведеної роботи значно підвищився авторитет архівів як науково-дослідних установ. 2 вересня 1945 року Раднарком СРСР постановою за № 13092 включив центральні, обласні державні архіви та їх філіали до складу науково-дослідних установ країни⁴. Державна штатна комісія при РНК СРСР установила посадові оклади працівникам архівів «на рівне окладов научних сотрудников научно-исследовательских институтов непромышленных наркоматов»⁵. Прийняті документи спрямували архіви на розгортання широкої науково-дослідної роботи.

У своїй доповіді в лютому 1945 р. заступник начальника Управління державними архівами НКВС УРСР П. Павлюк сформулював дві найважливіші проблеми, що висувалися перед архівними установами: «створення наукової бази по історії України та історії Вітчизняної війни, забезпечити перетворення державних архівів в науково-дослідчі установи»⁶.

З метою реалізації цих завдань в Управлінні держархівами НКВС УРСР було створено відділ використання, а також науково-видавничий та науково-методичний відділи. При начальникові Управління держархівами почала діяти Наукова рада в кількості 16 чоловік, серед членів ради було 3 доктори та 2 кандидати історичних наук. Наукові ради було створено також у ЦДАЖР УРСР, архівних відділах УМВС Ворошиловградської, Львівської, Одеської, Чернівецької областей. На засіданнях наукових рад, які збиралися раз на квартал, обговорювалися питання науково-методичної та науково-видавничої роботи державних архівів. Робота наукових рад сприяла налагодженню та зміцненню наукових зв'язків архівів з вузами, науково-дослідними установами, музеями. Архівне управління МВС УРСР приділяло велику увагу діяльності наукових рад, вважаючи їх дійовим важелем підвищення ефективності науково-методичної роботи. Питання поліпшення роботи наукових рад розглядалося на Республіканській нараді істориків-архівістів у травні 1949 року⁷.

У порівнянні з довоєнним періодом кількість наукових працівників в архівній системі значно зросла, змінився їх якісний склад. У 1945 р.

із 437 працівників керівного та наукового складу архівних установ 155 мали закінчену вищу освіту⁸. А вже в 1949 році в архівних установах працювало 240 працівників з вищою освітою, 11 кандидатів історичних наук, 20 осіб закінчили аспірантуру й готувалися до захисту дисертацій. Так, тільки в ЦДАЖР УРСР працювали 44 наукових співробітники, з них 5 кандидатів історичних наук; 25 працівників мали вищу освіту⁹.

Проте архіви, як і раніше, відчували гостру нестачу кваліфікованих наукових кадрів. «Иза отсутствия в архивах квалифицированных историков применяется практика привлечения для научной работы работников университета, высококвалифицированных историков работать в архиве с неполным рабочим днем»¹⁰. Начальник Архівного управління Гудзенко, схвально оцінюючи практику залучення до роботи в архівах науковців університетів, вважав, між тим, що все ж таки «нам нужны свои высококвалифицированные работники, чтобы они добивались ученой степени. Мы создаем вам условия для подготовки диссертаций. Начать с того, чтобы подготовит себя для работы в научном учреждении»¹¹.

Для вирішення цієї проблеми у 1944 році при Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка було відкрито кафедру архівознавства, а згодом утворено спеціальний історико-архівний відділ із щорічним випуском 15–20 істориків-архівістів; при Центральному історичному архіві в м. Києві було організовано аспірантуру в кількості 5-ти чоловік. При кафедрі архівознавства працював історико-архівний гурток¹².

Науково-дослідна робота державних архівів України провадилася відповідно до затвердженого Міністром внутрішніх справ УРСР п'ятирічного плану науково-дослідної роботи державних архівів, яким передбачалися підготовка та видання збірників документів, путівників, монографій, методичних посібників. Відповідно до цього плану, лише протягом 1946–1947 років, коли основна увага ще приділялася концентрації й упорядкуванню архівних документів, архівісти підготували до друку понад 30 документальних збірників і монографій обсягом понад 400 друкованих аркушів, опублікували понад 50 статей, чим внесли помітний вклад в розвиток історичної науки.

Державними архівами було підготовлено та видано значну кількість правил, інструкцій, положень, які сприяли правильній організації й проведенню практичної роботи. Водночас слід відмітити, що в основному держархіви

I. Архівна справа: історія та сучасність

України користувалися все ж методичними посібниками, розробленими ГАУ МВС СРСР.

Проблеми організації науково-методичної роботи державних архівів обговорювалися на кущовій нараді наукових працівників архівних установ у липні 1950 року.

Але недостатньо мати інструкції, «необхідно уметь применять эти знания, серьезно и продуманно руководствоваться ими»¹³, — наголошувала начальник науково-методичного відділу АУ МВС УРСР Л. Отліванова. Питання методичного характеру обговорювалися на методичних нарадах у держархівах. Архівне управління підготувало для держархівів примірний перелік питань, які доцільно було розглядати на методичних нарадах.

Для узагальнення досвіду роботи та підвищення кваліфікації працівників в архівах створювалися методичні кабінети, методичні куточки.

У 1947–1948 роках при ЦДАЖР у м. Харкові працювали курси Головного архівного управління СРСР. На них проходили навчання працівники Архівного управління України, Центрального історичного архіву, Харківського обласного архіву.

Архівне управління МВС УРСР з метою обміну досвідом роботи державних архівів з 1947 року розпочало періодичне видання науково-інформаційного бюлетеня. У ньому друкувалися основні накази й розпорядження МВС СРСР, УРСР та Архівного управління МВС УРСР щодо архівної справи, підбивалися підсумки роботи архівних установ і визначалися завдання на окремі періоди, вміщували-

ся правила, методичні інструкції й статті з теорії та практики архівної справи, археографії й використання архівних документів, короткі рецензії й повідомлення з бібліографії, повідомлення про хід підготовки кадрів і роботу кафебри архівознавства при Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка тощо. Крім того, в бюлетені подавалася хроніка роботи архівних установ УРСР. Перший випуск бюлетеня було підготувало силами керівних і старших наукових працівників Архівного управління МВС УРСР та Центрального історичного архіву.

Усе вищезгадане заклало основи для подальшого розвитку науково-методичної роботи архівних установ.

¹ ЦДАВО України, ф.14, оп.2, спр. 6, арк.15.

² Там само, оп.1, спр.2568, арк.92.

³ ЦДАВО України, ф. 14, оп. 2, спр. 6, арк. 16.

⁴ Там само, спр.2, арк.1.

⁵ Там само, спр. 1, арк. 78.

⁶ Там само, спр. 6, арк.12.

⁷ Там само, спр.75, арк. 51.

⁸ Шелудченко В. Оживить работу Научных Советов// Науково-інформаційний бюлетень. — 1950. — № 2 (7). — С. 13.

⁹ Науково-інформаційний бюлетень. — 1949. — №1(4) — С.37.

¹⁰ ЦДАВО України, ф.14, оп.2, спр.95, арк.3.

¹¹ Там само, арк.4.

¹² Науково-інформаційний бюлетень. — 1949. — №1 (4) — С.23.

¹³ Науково-інформаційний бюлетень. — 1950. — №2 (7) — С.9.